

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK Den Haag

De Voorzitter van de Eerste Kamer
der Staten-Generaal
Binnenhof 22
2513 AA 's-GRAVENHAGE

**Directoraat-generaal voor
Energie, Telecom en
Mededinging**

Directie Energiemarkt

Bezoekadres

Bezuidenhoutseweg 30
2594 AV Den Haag

Postadres

Postbus 20401
2500 EK Den Haag

Factuuradres

Postbus 16180
2500 BD Den Haag

Overheidsidentificatienr

00000001003214369000

T 070 379 8911 (algemeen)
www.rijksoverheid.nl/eleni

Datum 19 maart 2012

Betreft Nadere vragen kabinetsvisie energievoorzieningszekerheid

Geachte voorzitter,

Op 31 januari jl. stelde uw vaste commissies voor Buitenlandse Zaken, Defensie en Ontwikkelingssamenwerking en Economische Zaken, Landbouw en Innovatie nadere vragen bij de kabinetsvisie voorzieningszekerheid.

Hierbij zenden wij u de antwoorden op de gestelde vragen.

Ons kenmerk

ETM/EM / 12024598

Uw kenmerk

149223.05U

Bijlage(n)

1

(w.g.) drs. M.J.M. Verhagen
Minister van Economische Zaken,
Landbouw en Innovatie

(w.g.) dr. U. Rosenthal
Minister van Buitenlandse Zaken

Beantwoording van de nadere vragen over de Kabinetsvisie Energievoorzieningszekerheid

PVV

Vraag

Hoe ziet de regering de opkomst van de Moslim Broederschap in Noord Afrika in relatie tot de stabiliteit in deze regio?

Antwoord

Het is nog te vroeg om te kunnen beoordelen of de opkomst van de Moslimbroederschap zal leiden tot instabiliteit in de regio. In Egypte bestaat nog veel onduidelijkheid over het beleid van de Moslimbroederschap, dat mede afhankelijk zal zijn van coalitievorming als ze deelnemen aan de regering. De Nederlandse regering zal de nieuwe regeringen in Noord Afrika op hun daden beoordelen.

Vraag

Vormen deze politieke ontwikkelingen niet een bedreiging voor de eventuele toekomstige energielevering in Europa?

Vindt de regering het niet zorgelijk dat Europa al sterk afhankelijk is van de toevoer van energie uit islamitische landen? Indien ja, waarom wil de regering deze afhankelijkheid verder vergroten?

Antwoord

Nee, want de energie die in Europa wordt verbruikt komt uit verschillende delen van de wereld. Diversificatie naar bronnen en landen van herkomst vermindert de kwetsbaarheid en levert een belangrijke bijdrage aan voorzieningszekerheid.

Ruwe olie komt voor ongeveer de helft uit Rusland en Noorwegen, voor 10% uit Libië (hoewel de toevoer door het conflict in Libië op dit moment lager is) en voor ca 13% uit Saoedi-Arabië en andere landen uit het Midden-Oosten. De EU importeert zijn gas voor twee derde uit Rusland en Noorwegen, ca. 17% komt uit Algerije en is met name bestemd voor Zuid-Europese landen. Hernieuwbare energie wordt vooral lokaal en regionaal geproduceerd. Geopolitieke spanningen hebben soms invloed op de energiemarkten (zoals tijdens het gasconflict tussen Rusland en Oekraïne in 2009, de aanvoer van olie uit Libië in het afgelopen jaar en de sancties tegen Iran op dit moment). In het algemeen zijn olie- en gasproducenten betrouwbare aanbieders.

Vraag

Is er overwogen om bijvoorbeeld landen als Griekenland, Spanje of Portugal te laten participeren in *Mediterranean Solar Plan*? Zo nee, is de regering bereid om hiervoor op Europees niveau te pleiten? Zo ja, waarom participeren deze landen

niet? Zou het voor deze landen niet een goede manier zijn om de economie te versterken?

Antwoord

Het Mediterranean Solar Plan is een initiatief van de Union for the Mediterranean, wiens leden bestaan uit de EU-lidstaten, de Europese Commissie en 16 (non-EU) mediterrane landen. Griekenland, Spanje en Portugal participeren als zodanig dan ook in het Mediterranean Solar Plan. Het secretariaat van de Union for the Mediterranean heeft de opdracht gekregen om in 2012 een Masterplan voor het Mediterranean Solar Plan op te leveren.

De realisatie van zonne-energie in Griekenland, Spanje en Portugal kan een manier zijn om de economie ter plaatse te versterken. De Duitse regering is in gesprek met Griekenland over zonne-energie projecten. De Europese richtlijn hernieuwbare energie biedt mogelijkheden om hernieuwbare energie projecten in Europese en derde landen mee te laten tellen bij de realisatie van de nationale hernieuwbare energiedoelstelling. Daarbij dient uiteraard een goede kosten en baten afweging gemaakt te worden tussen de energieopwekking in het buitenland (bijvoorbeeld zonne-energie in Spanje) versus de kosten van opwekking in eigen land.

Vraag

Heeft men in beeld hoe groot het verlies in energie is tijdens transport van Noord Afrika naar Zuid-Europa? Met andere woorden: weegt een hoger rendement op tegen het verlies veroorzaakt door het transport?

Antwoord

Transport van elektriciteit gaat onherroepelijk gepaard met netverliezen. Bij de huidige technologie is per 1000 kilometer hoogspanningskabel (HVDC) sprake van 4-5% netverliezen. Bij de constructie van een kabel zal altijd gerekend worden met de totale kosten en baten, waaronder de netverliezen. Overigens is het niet uitzonderlijk dat de baten van productie in andere landen opwegen tegen de netverliezen. Zo kent de elektriciteitskabel tussen Nederland en Noorwegen een rendement dat hoger ligt dan het gemiddelde. Eerste berekeningen van onder andere de European Climate Foundation geven aan dat de baten van de geografische omstandigheden in Noord Afrika in zijn algemeenheid opwegen tegen de netverliezen. Uiteindelijk zal deze berekening in detail per aan te leggen kabel moeten worden gemaakt.

Vraag

Uit welke middelen wordt het *Mediterranean Solar Plan* gefinancierd en hoe groot is de bijdrage van Marokko zelf, alsook hoe groot is de bijdrage van particuliere investeerders?

Antwoord

Het Mediterranean Solar Plan wordt bekostigd door vrijwillige bijdragen van de leden van de Union for the Mediterranean. De activiteiten die daaruit bekostigd worden betreffen met name het opstellen van het masterplan. Concrete projecten, zoals

de bouw van zonne-energie productie-installaties in Marokko, worden bekostigd op bilaterale basis. De Franse en Duitse regering hebben bekendgemaakt hieraan bij te dragen. Nederland is niet direct betrokken bij zonne-energie projecten in Marokko. Aangezien het bilaterale overeenkomsten betreft, heeft Nederland geen inzicht in de exacte bijdragen van verschillende betrokkenen, noch in de bijdrage van particuliere investeerders.

Vraag

Beschouwt de regering de bijdrage van de EU als een vorm van ontwikkelingsgelden en indien dit niet het geval is, hoe is dan het rendement op deze "buitenlandse" investering?

Antwoord

Nederland beschouwt de bijdrage van de EU niet als een vorm van ontwikkelingsgelden. Het uitgangspunt voor financiering van dergelijke projecten is een gezonde economische basis met baten voor beide partijen. Dit geldt ook voor een eventuele Nederlandse bijdrage aan concrete projecten van het Mediterranean Solar Plan. De Europese richtlijn hernieuwbare energie biedt daar ook mogelijkheden toe, bijvoorbeeld door de hernieuwbaar opgewekte elektriciteit in Noord Afrika mee te laten tellen voor de Nederlandse doelstelling hernieuwbare energie. Het rendement op een dergelijke investering kan pas bepaald worden wanneer sprake is van een concreet project.

Vraag

Welke garanties heeft de EU dat Marokko zich tijdens de exploitatie zal houden aan de leveringsafspraken? Is de regering niet bevreesd dat Marokko zal dreigen de leveringen te stoppen, bijvoorbeeld indien de EU voor de Marokkaanse overheid onwettige maatregelen neemt, zoals op het gebied van immigratiebeperking?

Antwoord

De eerste zonne-energieprojecten in Marokko, waar Duitsland en Frankrijk bij betrokken zijn, zijn gericht op de binnenlandse energievoorziening van Marokko. De levering van elektriciteit van Marokko aan de EU is zeer gering. Eventuele stopzetting van die levering vormt geen risico voor de leveringszekerheid van elektriciteit in de EU. Wanneer de levering van elektriciteit van Noord Afrikaanse landen aan de EU in de toekomst grootschaliger zal plaatsvinden, zullen daarover goede leveringsafspraken worden gemaakt. Overigens dient daarbij in ogenschouw genomen te worden dat onverhoopte stopzetting van de levering om politieke redenen ook economische schade kan berokkenen aan het exporterende land zelf.

Vraag

Op welke wijze profiteert Nederland van dit Europese initiatief?

Antwoord

Nederland volgt de ontwikkelingen op het gebied van hernieuwbare energie in Noord Afrika. Op termijn kan hernieuwbare energie in Noord Afrika een bijdrage leveren aan de Europese ambities om te komen tot een CO2-arme economie in

2050, en tevens een economische impuls geven aan de economie van Noord Afrikaanse landen.

D66

Vraag

Wat is de concrete rol van Nederland bij het buitenlandse Europees energiebeleid, waaronder Desertec? Hoe zijn het Nederlandse bedrijfsleven en de Nederlandse overheid betrokken zijn bij dit project en welke overige buitenlandse energieprojecten steunt de Nederlandse regering op dit moment?

Antwoord

Nederland heeft baat bij een krachtig en helder EU extern energiebeleid, met name daar waar het gericht is op marktwerking, energievoorzieningszekerheid en duurzame energiehuishouding. Versterking van het externe energiebeleid van de EU dient vooral plaats te vinden op terreinen waar de EU een duidelijke meerwaarde heeft, zoals bij een energiecrisis, bevordering gelijk speelveld, strategische energierelaties en ontwikkeling van duurzame energietechnologie. Hierbij dient een balans te worden gevonden tussen nationale en bilaterale belangen enerzijds en een gecoördineerde EU-inzet anderzijds. Bij de door de EU gecoördineerde inzet moet instemming zijn van de lidstaten, dus ook van Nederland. Nederland blijft ook bilateraal actief op het terrein van energie indien er Nederlandse (handels)belangen of bredere belangen aan de orde zijn. Dit was de kern van de Nederlandse inzet bij de vaststelling van het Europese externe energiebeleid in december 2011 (kamerstuk 21 501-33, nr. 350).

De Nederlandse regering heeft geen directe betrokkenheid bij specifieke grootschalige buitenlandse energieprojecten, maar ondersteunt wel Nederlandse bedrijven en kennisinstellingen die kansen zien in buitenlandse energiemarkten. Nederland volgt de ontwikkelingen omtrent hernieuwbare energie in Noord Afrika, waaronder het Desertec initiatief. De Nederlandse overheid en Nederlandse bedrijven participeren vooralsnog niet actief in Desertec.

Vraag

Welke rol dient Nederland in de toekomst te gaan spelen binnen de Europese Unie op het gebied van energievoorziening, energiebesparing en groene innovatie, ook in het licht van de Roadmap Energie 2050? Juist voor deze thema's is een lange termijn visie en beleid noodzakelijk.

Hoe beoordeelt de regering dan de subsidiariteit van initiatieven op Europees niveau om te komen tot meer energievoorzieningszekerheid? Is de regering het niet met deze leden eens dat het maken van beleid om (investeringen te faciliteren om) te komen tot een koolstofarme economie juist op Europees niveau geregeld zou moeten worden?

Is de regering bereid om haar energiebeleid voor de lange termijn juist te verbinden aan Europese regelgeving?

Antwoord

De Nederlandse energievoorzieningszekerheid hangt zoals de D66 fractie aangeeft sterk samen met de ontwikkelingen binnen Europa. In vier van de vijf speerpunten die in het energierapport (31 510, Nr. 45) zijn aangegeven voor het Nederlandse energiebeleid is die rol ook geëxpliciteerd: bij het tot stand brengen van een modern industriebeleid, het realiseren van een Europese interne markt, het vergroten van het aandeel duurzame energie en het ruimte bieden aan alle energieopties. Europa kan niet alleen bijdragen aan de energieleveringszekerheid van Nederland, de samenwerking op het gebied van energie biedt ook economische voordelen door de unieke positie van Nederland op het gebied van transport en kennis van energie. In het energiebeleid wordt daarom actief ingezet op voortgang op de verschillende energiedossiers.

Zoals ook verwoord in het regeerakkoord wordt streng toegezien op subsidiariteit: dat wat beter op nationaal niveau geregeld kan worden, moet niet in Brussel worden besloten. Nederland is van mening dat energie efficiëntie beter op nationaal niveau kan worden aangepakt. Bindende doelstellingen op dit terrein dragen niet bij aan een effectieve aanpak. Ten aanzien van energieleveringszekerheid is er wel een rol voor Europa weggelegd. De Europese Raad van 4 februari 2011 heeft daarbij de belangrijkste elementen genoemd: onder andere: Interne Europese Energiemarkt, externe relaties en infrastructuur. Er is voortgang gemaakt op deze dossiers (zie de Conclusies van de Energie Raad van 9 december 2011) en er zullen dit jaar nog belangrijke stappen worden gezet. Nederland zal hierin een aanjagersrol spelen. Een goed functionerende interne markt is cruciaal om energieproductie, zowel groen als grijs, daar te ontwikkelen waar de comparatieve voordelen het grootst zijn. Bij de ontwikkeling van duurzame energie is innovatie essentieel. In een Europees beleid moet daarom meer aandacht zijn voor R&D. Ook dit wordt in Europa actief uitgedragen. Nederland vindt dat in het huidige Europese klimaatbeleid de nadruk teveel op subsidie is komen te liggen bij de ontwikkeling van duurzame energie. Dit komt vooral voort uit de bindende nationale doelstelling voor duurzame energie. Het kabinet meent dat hier meer harmonisatie zal moeten plaatsvinden.

Vraag

Naast de gasrotonde liggen ook op andere gebieden kansen, onder andere in de ontwikkeling van duurzame energievormen en innovatie. Op welke gebieden binnen de energiesector wil de regering dat Nederland een hoofdrol gaat spelen binnen Europa in 2020 en 2050? Welke concrete maatregelen zullen worden genomen om dit te realiseren?

Antwoord

Energie is een van de 10 topsectoren waarop het kabinet haar onderzoeks- en innovatiebeleid in de komende jaren wil concentreren. Het topteam energie heeft ervoor gekozen met 7 thema's van start te gaan, waarvan het verwacht dat deze kunnen bijdragen aan zowel de maatschappelijke doelen voor een betrouwbare, duurzame en betaalbare energievoorziening als aan het vergroten van het verdienvermogen van bedrijven in de Nederlandse energiesector. Naast gas zijn dit wind op zee, zon-pv, smart grids, bio-energie, industriële energiebesparing en energiebesparing in de gebouwde omgeving. Bedrijven en kennisinstellingen stellen momenteel voor deze thema's met elkaar en met de overheid

innovatiecontracten op waarin ze afspraken maken over een gezamenlijke innovatieagenda en sterkere onderlinge samenwerking in topconsortia voor kennis en innovatie (TKI's). Met een pakket aan financiële en fiscale instrumenten (o.a. de Research- en Development Aftrek RDA, RDA+ en het Innovatiefonds MKB+) creëert het kabinet een aantrekkelijk innovatieklimaat.

Vraag

Hoe denkt de regering indachtig voorgaande constatering (crisis binnen Europese Unie) noodzakelijke extra investeringen in het koolstofarm maken van de economie te kunnen doen dan wel aan te kunnen trekken? In hoeverre ziet de regering de huidige crisis als een belemmering voor investeringen in bijvoorbeeld de vernieuwing van de energie-infrastructuur en gebouwen - zaken die voor een koolstofarme economie in 2050 reeds op zeer korte termijn grote investeringen vereisen?

Antwoord

Nederland hecht aan het realistisch en economisch verantwoord implementeren van nieuwe energiesystemen nationaal en in de EU. De crisis verandert die ambitie niet.

De grootste uitdagingen en kansen liggen in het daadwerkelijk rendabel krijgen van hernieuwbare energie in een meer geïntegreerde Europese markt en in het realiseren van marktconforme investeringen in besparingen en infrastructuur. De mededelingen inzake energiebesparing en die inzake de energie-infrastructuur zijn belangrijke kaders voor deze investeringen en vormen de basis voor een aantrekkelijk en robuust investeringsklimaat voor besparing en infrastructuur. Besluitvorming wordt in de energieraad van juni 2012 onder Deens voorzitterschap voorzien.

De Commissie wil verder ook het raamwerk voor de Europese inspanningen voor *Research & Development* op energiegebied versterken. Nederland steunt de Commissie daarvoor te komen met nadere voorstellen.

Modern energie-innovatie beleid van de EU faciliteert dan de initiatieven van marktpartijen en kennisinstellingen (o.a. een samenhangende inzet van Strategic Energy Technology Plan (SET Plan), Horizon 2020 en EIB/EIF).

Bezien zal moeten worden hoe deze versterkte aandacht voor innovatie ten behoeve van economische en technologische ontwikkeling en kostprijsreductie precies vorm dient te krijgen.

In de beperkte ruimte van het meerjarig financieel kader van de EU zal deze prioriteit een passende plaats dienen te krijgen.

Vraag

Hoe kijkt de regering aan tegen de kostendrukkende effecten die een Europese benadering van het energievraagstuk met zich meebrengt? Hoe duidt de regering dan de verwachte kostenbesparingen van 25 procent als gevolg van een bredere en meer flexibele markt voor nieuwe producten en diensten die ontstaat door een meer Europese benadering inzake rationeel gebruik van hernieuwbare energie?

Antwoord

In de Europese beleidsmix voor de periode na 2020 zal meer aandacht moeten komen voor efficiëntie en kosteneffectiviteit.

Er wordt geen gebruik gemaakt van de comparatieve voordelen van lidstaten indien alleen nationaal beleid gevoerd wordt. Nederland steunt de Commissie in het streven naar een meer geharmoniseerde aanpak van hernieuwbare energie. Dat kan een jaarlijkse kostenbesparing van ca. € 10 miljard in de EU opleveren.¹ Nederland zal voorstellen dat de Commissie in de aangekondigde mededeling inzake hernieuwbare energie (zomer 2012) deze punten van regeldruk, vernieuwing van verantwoordelijkheden en elkaar niet tegenwerkende instrumenten verder uitwerkt .

Vraag

Erkent de regering de urgentie van de onverkorte tenuitvoerlegging van de Energie 2020-strategie van de EU? In dit kader wordt het streefcijfer 20 procent hernieuwbare energie in 2020 genoemd. Het Planbureau voor de Leefomgeving heeft echter geconcludeerd dat Nederland in 2020 met het huidige beleid (inclusief de Green Deals) een aandeel hernieuwbare energie van 9 tot 12 procent zal hebben. Welke concrete maatregelen is de regering bereid te nemen om het streefcijfer van 20 procent alsnog te halen?

Antwoord

De Europese verplichting van 20% hernieuwbare energie leidt voor Nederland tot een doel van 14% in 2020. De analyse van PBL en ECN geeft aan dat Nederland met het ingevulde beleid tot 2015 (einde van deze kabinetsperiode) reeds een aandeel van 12% kan realiseren. Tevens heeft PBL becijferd dat de eerste Green Deal ronde ertoe leidt dat het beleid rond hernieuwbare energie verder wordt ondersteund.

In 2014 wordt de nieuwe SDE+ regeling geëvalueerd. Alsdan wordt bezien welke extra inspanning nodig is om het resterende gat van 2%-punt te dichten. Daartoe liggen diverse opties open, waaronder de introductie van een leveranciersverplichting, een verdere aanscherping van de SDE+ regeling of import van hernieuwbare energie. Voor 2012 is de SDE+ al verder aangescherpt ten opzichte van de PBL-berekening.

Vraag

Modelberekeningen tonen aan dat voorspelbaarheid en stabiliteit van het beleidskader belangrijke voorwaarden zijn voor een gunstig investeringsklimaat in lidstaten. Hoe is de regering van plan deze voorwaarden te scheppen? Gelet op de onzekerheid van de scenario's die in het stappenplan geschetst zijn, hoe denkt de regering de nodige flexibiliteit in het lange termijn energiebeleid te kunnen behouden zonder dat dit de voorspelbaarheid en stabiliteit teveel aantast? Ook hierop zien deze leden een reactie van de regering graag tegemoet.

Antwoord

De regering onderschrijft de stelling dat voor het vergroten van de energievoorzieningszekerheid, energiebesparing en innovatie een lange termijn

---

¹ Europese Commissie (31 januari 2011), Mededeling "Energie uit hernieuwbare bronnen - Voortgang naar de 2020-doelstelling", COM(2011), 31

visie nodig is. Nederland pleit er in Europa daarom voor dat er spoedig een begin wordt gemaakt met het uitwerken van de contouren van het klimaat en energiebeleid na 2020. Omdat 2050 nog erg ver weg ligt, dienen eerst doelen te worden geformuleerd voor 2030. Tijdige besluitvorming over deze doelen betekent meer zekerheid voor het bedrijfsleven waardoor de benodigde investeringen niet worden gehinderd door onzekerheid over het beleid ter zake. Deze inzet neemt niet weg dat Nederland vindt dat het huidige beleid eerst kritisch moet worden geanalyseerd. Speerpunten daarbij moeten zijn het beleid te analyseren op de punten kosteneffectiviteit en de effecten op het concurrentievermogen van Europese bedrijven. Bij de voorbereiding van het toekomstige pakket zal de kennis die in Nederland is opgebouwd bij instellingen als het Plan Bureau voor de Leefomgeving worden gedeeld.

Vraag

Door investeringsonzekerheid is kapitaal voor hernieuwbare energie initiatieven moeilijk te krijgen. Is de regering bereid om voor betere financieringsvoorwaarden voor investeerders te zorgen?

Antwoord

In het kader van de Green Deal wordt met financiële partijen bezien welke knelpunten optreden en op welke wijze deze knelpunten kunnen worden verminderd of weggenomen, al dan niet met een bijdrage vanuit de Rijksoverheid. Zo onderzoekt het Holland Financial Centre (HFC) de mogelijkheden om een Groene Investeringsmaatschappij op te richten. Wij zijn met het HFC in gesprek en volgen de ontwikkelingen op de voet.